

Tuija Parvikko

Filosofia, politiikka ja vapaus

Postuumisti julkaisutussa esseessään *Socrates'* Hannah Arendt esittää teoreettisen ja käsitehistoriallisen tulkinnan siitä, mikä johti poliittisen toiminnan luonteen hämärtymiseen eurooppalaisen poliittisen ajattelun traditiossa. Tulkinnan tarkoituksena on esittää vaihtoehtoinen tarina tuon ajattelun synnystä ja historiasta. Tarina alkaa Sokrateen, Platonin ja Aristoteleen Ateenasta. Siellä tapahtui jotakin, joka Arendtin käsityksen mukaan on merkitykseltään tärkeämpää kuin mikään muu yksittäinen tapahtuma poliittisen ajattelun historiassa. Tämä tapahtuma oli kuilun repeäminen filosofian ja politiikan välille. Historiallisesti se sai alkunsa Sokrateen oikeudenkäynnistä ja tuomiosta.

Sokrateen kuolemantuomio teki Platonin epätoivoiseksi: hän alkoi epäillä tiettyjä Sokrateen ajattelun peruselementtejä. Tärkein näistä oli vakuuttamisen taito, *peithēin*, joka Ateenassa ymmärrettiin erityisesti poliittiseksi puheen muodoksi. Ateenalaisille politiikka oli puhumista ja siksi he ymmärsivät retoriikan, vakuuttamisen taidon, korkeimmaksi poliittiseksi taidoksi.

Vakuuttamisen taidon epäileminen johti Platonin näkemään mielipiteen eli *doxan* ja totuuden toistensa vastakohtina. Platonin mielestä Sokrateen kohtalo osoitti, että viisainkaan ihminen ei välttämättä pystynyt vakuuttamaan enemmistöä oman mielipiteensä pätevydestä vaan totuudelle oli löydettävä absoluuttiset kriteerit ja standardit. Myöskään

polista ei pitänyt hallita vain väliaikaisesti ja suhteellisesti pätevien mielipiteiden nojalla, vaan kaupungin hallitsemisen piti perustua pysyvään ja ikuiseen totuuteen. Platon siis halusi päästä eroon poliittisesta toiminnasta puheen, vakuuttamisen ja väittelyn muodossa, koska hänen käsityksensä mukaan kaupungin parasta ei voinut saavuttaa keskenään kilpailevien mielipiteiden avulla.

Arendtin tulkinnan mukaan tämä filosofian ja politiikan irtautuminen toisistaan osoittautui kohtalokkaaksi poliittisen ajattelun perinteellemme. Platonista lähtien se omaksui anti-poliittisen asenteen ihmisten välistä maailmaa kohtaan. Platoninen traditio torjui ajatuksen inhimillisen toiminnan ja maailman tapahtumien kontingenttisuudesta ja moninaisuudesta, eikä tunnustanut, että ainut tapa ratkaista kiistoja ja ristiriitoja ihmisten välisessä maailmassa oli vapaa argumentaatio ja mielipiteiden vaihto. Platonille arkimaailma alkoi näyttäytyä petoksellisena harhana, joka filosofin oli jätettävä taakseen ja etsittävä olosuhteista riippumatonta pysyvää totuutta asioiden ideoista, niiden olemuksesta.

Tappiolle jääneen sokraattisen käsityksen mukaan maailma avautuu jokaiselle ihmiselle eri tavoin sen mukaan, millaisesta näkökulmasta hän tarkastelee sitä. Jokaisella ihmisellä on oma mielipiteensä, oma avauksensa maailmaan. Sokrates halusi löytää jokaiseen mielipiteeseen potentiaalisesti kuuluvan totuuden. Hän siis halusi

toimia kättilönä, joka tekisi kaupungista totuudellisemman avustamalla kansalaisia heidän omien totuuksiensa synnyttämisessä.

Sokrateen metodi kansalaisten mielipiteisiin perustuvan moninaisen totuudellisuuden synnyttämisessä oli *dialegesthai*, asioiden puhuminen puhki siten, että dialektiikka ei tuhoa mielipiteitä. Sokrateen majeuutiikka päinvastoin paljastaa mielipiteen, näkökannan, käsityksen sen omassa totuudellisuudessa. Niinpä filosofin tehtävä ei ollut kaupungin hallitseminen – kuten Platon ajatteli – vaan kansalaisten keskinäisen entistä totuudellisemman argumentaation, väittelyn ja keskustelun edistäminen. Sokrates ei Platonin tavoin halunnut kasvattaa ihmisiä jonkin tietyn kaltaisiksi, vaan hän halusi kehittää heidän mielipiteitään, joista poliittinen elämä muodostui.

Sokrateelle majeuutiikka oli poliittinen aktiviteetti, joka perustui ehdotamaan tasa-arvoisuuteen. Juuri tätä kansalaisten välistä *isonomiaa* Platon alkoi epäillä. Hän esittää kaupunkivaltioelämää koskevat epäilynsä ja pettymyksensä erityisen ponnekkaasti *Valtio*-teoksensa luolavertauksessa. Arendtin mukaan on silmiinpistävää, että kaksi poliittisen toiminnan tärkeintä muotoa, puhe ja toiminta, puuttuvat tästä tarinasta kokonaan.

Platon kuvaa luolan asukkaat paikoilleen jähmettyneiksi olioiksi, jotka eivät pysty tekemään mitään eivätkä kommunikoimaan keskenään. Heidän ainut toimeliaisuutensa muoto on luolan seinälle heijastuvien varjokuvien tuijottaminen. Platonin vertauksessa filosofin onkin irtauduttava luolan kahleista ja varjokuvamaailmasta kohti ikuisten

ideoiden – totuuksien – kirkkautta. Poliittisen ajattelun kannalta Platonin kääntyminen pois ihmisten välisestä maailmasta, kohti ikuisia ideoita oli kohtalokas, sillä se johti filosofit väheksymään ihmisten välisen maailman asioiden merkitystä suhteessa filosofian ikuisiin totuuksiin.

A

rendtin poliittisen ajattelumme tradition syntyisestä esittämän vaihtoeh-

toisen tarinan ydin on tässä: Platonian seuraava eurooppalainen poliittinen ajattelu jäi vuosisatojen ajaksi vailinaiseksi ja vinoutuneeksi, koska toiminnan ja puheen teoretisoinnin asemesta se keskittyi teoretisoimaan pikemminkin hallintaa ja harvainvaltaa. Poliittisen vapauden ja toiminnan mahdollisuuksien teoretisoimisen asemesta se keskittyi pohtimaan, kuinka kurittomia ja poliittisesti ymmärtämättömiä väkijoukkoja hallitaan.

Arendt muistuttaa, että termin kreikkalaisessa merkityksessä politiikka kohdistuu vapauteen, jolla on kaksi ulottuvuutta. Toisaalta vapaus ymmärretään negatiivisesti vapaudeksi hallitukse tulemisesta tai hallitsemisesta, ja toisaalta se ymmärretään positiivisesti ihmisten väliseksi tilaksi, jossa ihmiset voivat liikkua vapaasti

vertaistensa keskellä. Ei siis ole vapautta ilman yhdenvertaisuutta.

Nämä vapauden ulottuvuudet eivät ole keskenään ristiriitaisia vaan kysymys on siitä, että Kreikassa oli jotakin, joka myöhemmin katosi ja jäi puuttumaan meidän tavastamme ymmärtää poliittinen vapaus. Tämä jokin on käsitys, jonka mukaan toiminnan vapaus merkitsee samaa kuin jonkin uuden aloittaminen ihmisten välisessä maailmassa. Kreikassa yksilöllinen aloitteellisuus korostui toiminnan ensimmäisenä ja tärkeimpänä momenttina. Toisaalta Kreikassa ymmärrettiin, että toiminta on mahdollista vain yhdessä toisten ihmisten kanssa.

K

reikkalaisen toimintakäsityksen pointti on, että kukaan ei yksinään ja pelkästään omien tekojensa ja avau-

siensa tuloksena pysty hahmottamaan maailmaa sellaisena kuin se on. Kukin ihminen katsoo maailmaa omasta yksilöllisestä perspektiivistään. Tämän yksilöllisyyden hinta on perspektiivin väistämätön kapeus ja vaillinaisuus. Maailma näyttättyy jokaiselle yksilölle erilaisena ja tulee ymmärrettäväksi vain siinä määrin kuin yhä useammat ihmiset voivat puhua siitä, vaihtaa mielipiteitään ja perspektiivejään keskenään ja kiistellä niistä.

Poliittinen vapaus sisältää siis kaksi ulottuvuutta, puheen tai mielipiteen vapauden ja toiminnan uuden aloittamisen, jotka edellyttävät toisiaan. Arendtin käsityksen mukaan sekä teoreettisesti että historiallisesti suurin ongelma on ollut, että ihmiskunnan historiassa on tuskin koskaan ollut tilannetta, jossa nämä kummatkin ulottuvuudet olisivat päässeet toteutumaan.

Nykytodellisuus näyttää vain vahvistavan Arendtin käsitystä. Maailman muuttuessa yhä virtuaalisemmaksi Platonin luolaparaabeli palaa hakematta mieleen. Näyttää tuijottavan nykyihmisen maailmaa näyttävät Platonin luolan asukin tavoin hallitsevan varjokuvat. Toisaalta maailman ”reaalisuus” ei ehkä koskaan ole ollut niin käsin kosketeltavaa kuin nykyaikana, jolloin ihmisten välinen maailma käsittää koko maapallon ennennäkemättömine ongelmineen.

Lähteekö filosofi jälleen kerran luolasta etsiäkseen kaikkia koskevaa ikuista totuutta? Vai onnistuvatko ihmiset lopultakin ymmärtämään, että ratkaisun avain ei ole pako luolasta (todellisuudesta) vaan aloitteen ottaminen omiin käsiin?

Viite

1. Teoksessa Arendt, Hannah, *The Promise of Politics*. Toim. Jerome Kohn. Schocken Books, New York 2005.

